

A KATHOLIKUS PÁPKÉPZÉS MAGYARORSZÁGON.

(Befejező közlemény.)

A hitújítás terjedésével a papképzés reformjának szükségessége közmeggyőződéssé lőn. A trienti zsinat, melynek fő feladata épen a reformatio útjának elvágása volt, 1563 jul. 15-én foglalkozott ezen kérdéssel. A szervezés munkájában mintaképül a Collegium Germanicumot választotta. Rendelkezése szerint minden püspök köteles egyházmegyéjében seminariumot állítani. Ezekbe 12 évesnél idősebb fiúkat vesznek be, a kiket vallásosan és egyházi fogyelem alatt nevelnek. A ki törvénytelen származású, tisztességesen irni és olvasni nemtud s nem nyújt reményt a benmaradásra, az nem léphet be. A gazdagok fizetnek, a szegények nem; — s a bevételnél ezeknek van elsőbbségök. A seminaristák talárban járnak, tonsurát viselnek, vásár- és ünnepnap a székesegyházban segédkeznek, naponkint jelen vannak a misén, havonkint egyszer gyónnak. Az osztályok száma a püspök tetszésétől függ. Tanítják a grammaticát, az éneket, az egyházi naptárt, a többi szabad művészeteket, szentírást, a homiliákat, az egyházi könyveket s mindazt, a mi a szentségek kiszolgáltatásához és az isteni tisztelethez szükséges.

A zsinat megjelelte ugyan a seminariumok részére a föntartás alapjait is, mindamellet nagy nehézségbe került a fölállításuk. Ennél azonban nagyobb volt a lelkesedés és az áldozatkészség. Róma megy elül jó példával, melyet híven követ Olasz-, Német-Francia-, Angol- és Magyarország.

Oláh Miklós ül ekkor az esztergomi érseki széken. Az ő magas szárnyalású lelke a kor kívánalmait hamar átérezte. Már jó öt évvel a trienti zsinat határozata előtt 24 papjelölt részére valóságos seminarium-félet állit Nagyszombatban. A mint meg a zsinat a papnevelés ügyében rendelkezett, csakhamar szavát adja, hogy

alapít seminariumot. De mivel a török hódoltság az érseki jövedelem egyrészét elnyelte, hamarosan s egymaga nem intézkédhetik. Ekkor (1566) hívja össze a zsinatot Nagyszombatba.

Itt mondják ki, hogy Nagyszombatban 10 növendék számára seminariumot szerveznek. E célra az érsek is, meg az esztergomi káptalan javadalmasai is évenként 250 forintot adnak; s ugyancsak ők végrendeletükben is kötelesek megemlékezni a seminariumról. Az intézetet vezeti két felügyelő, a kik tagjai a káptalannak. Ők szemelik ki a két tanárt is.

Oláh, de még inkább Verancsics érsek halála után nehéz viszonyok közé jutott, sőt egyelőre meg is szűnt az intézet. A pápai követ Bécsből azon szomorú tényről írja 1588 táján, hogy széles Magyarországon egyetlen iskolában sem adják elő a theológiát. Pár év múlva azonban mégis új életre kelt Oláh seminariuma.

Ennek oktató- és nevelő-rendszeréről nem maradt ránk semmi adat; belső beosztásáról azonban tudunk egyet-mást. A tanár évi fizetése 60 forint. Élelmezést a seminariumban kap; ennek a költségén mossa meg a fejét nyolczszor évenként a borbély; kijár neki még a ruhamosás is s naponként az egy pint bor. A 12 növendékpap mind a külső, mind a belső ruházatot a seminariumtól kapja — ingyen. Élelmöknél fő szerepet játszsza a marhahús, a borsó, lencse és árpakása; tésztás-, még a «turós éték» is ritkán kerül az asztalra. Italul hétköznapiokon délben este egy-egy messzely, ünnépeken meg egy itcze bort kapnak.

Míg az első hazai seminarium a kezdet nehézségeivel küzdöködik, a magyar papok képzése terén a legdöntőbb lépés is megtörténik, — létrejő a *római magyar collegium*. Már V. Pius pápának kedves eszméje volt, hogy Rómában a magyaroknak is legyen seminariumuk. Ilyenül kínálkozott azon ősi zárandokház, melynek alapítója Szent István, ez idő szerinti tulajdonosa meg a pálos rend. E rend azonban eleinte lehetetlenítette a tervet, mígnem XIII. Gergely pápa idejében Szántó István magyar jezsuitának sikerült a pápát az ügynek megnyernie. Sok vajudás után, midőn a pálosokat az intézetből végre is erőszakkal eltávolították, XIII. Gergely pápa 1579-ben közzétette az alapítólevelet. A magyar collegium a jezsuiták vezetése alá kerül. Jövedelmeinek csekély volta, de meg a magyarok elleni irigység és ellenszenv is többek szájára azt a javaslatot adta, hogy a pápa a magyar collegiumot olvassza be a németbe. XIII. Gergelyt a terv készen találta. Ha-

marosan oly rendeletet ad ki, hogy a magyar növendékek költözzenek a német collegiumba. Ezek, hazájuk becsületére hivatkozva, megtagadják az engedelmisséget. Mellettük áll, sőt szellemi vezetőjük a kérdésben a jó magyar hazafi, Szántó István jezsuita. Még a pápát is kéri a nevében, hogy ezt «a két ellentétes» nemzetet ne csatolja egygyé. De mind hiába. A pápa tanácsában a magyarok ellenei győztek. XIII. Gergely pápa ismétli a rendeletét azon meghagyással, hogy a ki nem engedelmeskedik, távoznia kell. A magyarokban oly nagy a nemzeti önérték, hogy inkább bucsút vesznek az intézettől, de a német collegiummal nem egyesülnek. A pápa sem enged, — 1580 ápr. 13-án kimondja a tényleges egyesítést. Ezzel a különálló magyar seminarium megszűnik, s létrejön a collegium germanico-hungaricum.

Anyagi dolgok igen sok nehézséget gördítettek ugyan az elé, hogy ezt az intézetet a magyar ifjak nagy számmal keressék föl: de azért 1600-ig 46 magyar ifjú mégis itt nevelődik az egyházi pályára. Pázmány Péter nagylelkűsége nagyot fordított a helyzeten. Ifjaink egyre sűrűbben látogatnak el Rómába; — úgy, hogy 1600-tól 1782-ig csak Esztergom-egyházmegyei kispap 227 végezte tanulmányait a collégiumban.

Ezen növendékek a tanultsággal emelkedett lelkiületet hoztak haza magukkal a kereszténység fővárosából. Látták, hogy a katolikus vallás, mely itthon, hazájokban sínylődik, az ősi Rómában életerejében van. Bizalom és lelkesedés szállja meg őket; s így fognak munkához itthon, midőn előttök a működés tere megnyílik. A XVII. és XVIII. század legkimagaslóbb főpapi alakjai — Lippay, Lósy, Szelepchényi, Kisdý Benedek, Draskovich György, Eszterházi Imre, Csáky Imre, Barkóczy Ferencz és sok más — ezen intézetből hozták magukkal azt a szellemet, mely hazafias áldozatkészségével s nagylelkű alapítványaival nemzetünk művelődésének biztos alapjait századokra lerakta.

Ezen papnevelő intézettel versenyezve küldi kiképzett növendékeit a magyar haza szolgálatára az a seminarium, mely nagy alapítójának emlékét Bécsben «*Pazmanœum*» név alatt ma is őrzi.

Pázmány Péter 1623-ban hatalmas alapítványokkal hozza létre ezt az intézetet. Ebbe csak Magyarország és a csatolt részek gyermekei vehetők föl, ha legalább 15 évesek; nagy előnyük van az erdélyieknek, székelyeknek és a török hódoltság gyermekeinek. Az

intézet vezetői 1761-ig a jezsuiták. A ki a seminarium tagja lesz, meg kell ígérnie, hogy pap marad; ha szavát nem tartja meg, a költségeket meg kell térítenie. A növendékek gesztenyeszín reverendát, kék collarét és köpenyt viselnek. A nagy paphiány hoztamagával, hogy Pázmány eleinte csak a nagyon jó tehetségüektől várta meg a hét éves bölcsészeti és hittudományi tanfolyam elvégzését. Az intézet törvényemek megalkotásánál a jezsuiták collegiumai szolgálnak mintakül.

Pázmány kiváló előszeretettel karolta föl ezen alkotását. Ha Bécsben megfordul, soha sem hagyja meglátogatás nélkül. Mintha csak érezte volna, hogy gondoskodásának különös fokát érdemli meg az a seminarium, melynek a XVII. és XVIII. században a collegium germanico-hungaricummal közösen jut ki a leghivatásosabb és legkitünőbb papok nevelésének dicsősége; s a melynek mintájára legtöbb hazai seminariumunk alakult.

Pázmány nemes lelke a hazai határain belül is szeretett volna seminariumot alapítani; hiszen az Oláh-féle nagyszombati kevés papot tudott nevelni az életnek. Az 1630-iki nagyszombati zsinaton keresztül is viszi, hogy Nagyszombatban új seminariumot teremthet. A javadalmas főpapok készséggel közreműködnek a szükséges alap létrehozásában. Az új seminariumot Szent Istvánról nevezték el, de később Oláh papnevelőjével (Seminarium capituli) szemben Pázmány seminariumának (Seminarium Pazmania-num) hívták.

Pázmány Péter összes alkotásai között, a melyekkel a papnevelés ügyét magas fokra emelte, legtiszteltektöbb a *nagyszombati egyetem* megalapítása 1635-ben. Ehhez «hasonlót Magyarország sohasem látott.» Az előadásokat 1636 január havában kezdi meg. A tanulmányi rendszer teljesen a jezsuitaké. Az első három évben a scholasticus theológiát nem adhatták elő, mert a hallgatók még hiájával voltak a szükséges bölcséleti előismereteknek. Ezután azonban a scholasticus theologia előadásával négy éven át két tanár naponként egy órában foglalkozik. Külön tanára van a szentírásnak, az egyházjognak, a vitatkozó theológiának, a casuisticának és a zsidónyelvnek.

Pázmány jeles utódai szintén buzgólkodtak a papnevelés körül. *Lósy Imre* az 1638-iki nagyszombati tartományi zsinaton oly seminarium felállításához töri meg az utat, mely valamennyi egyházmegye növendékeit magába fogadja. Pozsonyban meg 12:

növendék részére felállítja a róla «*Americanum*»-nak nevezett papnevelőt, mely ma is létezik.

Lippay György az 1648-iki nagyszombati nemzeti zsinaton valósítja meg előde nagyszabású tervét az egyetemes seminarium megalkotásával. Erre őt az a meggyőződés vezette, hogy a trienti zsinat értelmében most még úgy sem lehet minden egyházmegyében papnevelőt állítani, mert alkalmas tanerő nincs elégséges számmal; s hogy a növendékek együttes nevelése úgy tanulmányi, mint vallás-erkölcsi szempontból nagy eredménnyel jár. Ezen új intézetbe az a két Esztergom-egyházmegyei seminarium is beolvad, mely eddig Nagyszombatban fennállott. Szervezete egészen a római német-magyar collegium mintájára alakult. Még a növendékek ruhája is a vörös reverenda volt — ép úgy, mint ott — fekete övvel. Magát a seminariumot is erről nevezték el «*seminarium rubrum*»-nak. 1777-ben az egyetemmel együtt Budára kerül.

Szelepchényi György ugyancsak Nagyszombatban hozza létre 1678-ban a Mária-seminariumot (*Seminarium Marianum*); *Széchenyi György* meg 1687-ben Budán alapít papnevelőt; s ez a Mátyás-templom mellett az akadémiával és a nemesi convictussal egy épületben huzódik meg. Szervezete olyan mint a Pazmannéumé.

Magyarország első főpapjainak, a hírneves esztergomi primásoknak a példája hatott mindenfelé. Az utánzásra azonban csak elvétve volt alkalom, mert egyházmegyéink nagyrésze vagy egészben, vagy részben a töröknek hódolt.

Eger jeles főpapja, *Kisdy Benedek*, egyházmegyéje ősi székhelyétől távol, Kassán 1657-ben studium generalet, egyetemet, szervez. Itt a hároméves philosophiai tanfolyam mellett a hit-tudományt négy éven át tanítják és pedig úgy, hogy a scholasticus theológiának két, a szentírásnak, casusoknak, controversiáknak és a keleti nyelveknek egy-egy tanára van. A derék alapító — bár szép alapítványt tett le — azt már nem éri meg, hogy ugyanitt a seminariumot is létrehozassa. Ez a szép feladat utódjára vár. S ezt becsülettel meg is oldja *Pálffy Tamás* 1665-ben, s az új intézetet nagynevű elődéről nevezi el «*Seminarium S. Ladislai Kisdianum*»-nak.

A mint Eger főpapjai a török kiverése után saját otthonukba térhettek, a lelkes *Telekessy István* 1700-ban megalapítja az egri

seminariumot. *Barkóczy Ferencz* gróf püspök ezt és a Kisdy-féle kassai seminariumot 1760-ban egyesítette.

Báthory István erdélyi fejedelem Kolozsvárott 1581-ben veti meg alapját a «studium generale»-nak, melyen a jezsuiták a bölcséleten kívül a hittudományt is előadják. Az egyetem jogot kap gradusok osztogatására s a külföldi egyetemek kiváltságainak birtokosa. A jezsuiták elűzésével azonban ez a nagy jövőre hivatott intézet is megszűnik. S így az erdélyi papjelöltek különféle helyeken végzik tanulmányaikat, mígnem *Stoyka Zsigmond* 1750-ben Gyulafehérvárott lerakja a seminarium alapjait.

Győrben *Széchenyi György*, Váradon *Csáky Imre* gróf, Nyitván *Erdődy Ádám László* gróf, Pécssett (1742) *Berényi Zsigmond* gróf, Kalocsán (1733) *Patachich Gábor*, Váczott *Kollonich Zsigmond* gróf, Veszprémben *Volkra János* gróf, Zágrábban *Draskovich György* gróf, Szombathelyen *Szily János*, a zenggi egyházmegyében *Benzoni* püspök nevéhez fűződik a seminarium felállításának dicsősége.

A görög katolikus papság eleinte Rómában, Bécsben és Nagyszombatban nevelődik; mígnem később Balázsfalván (1738), Munkácson és Ungvárott (1778) saját seminariaukat nyitják meg növendékeik előtt.

Mivel ezen seminariumok nagyrésztében a jezsuiták tanulmányi rendszerét követték, érdekes ezzel megismerkedni.

A gymnasium elvégeztével három éves bölcséleti, erre meg négy évi theologiai tanfolyam következik. Amott az első évben logikát adnak elő, de úgy, hogy nem annyira dictálják, mint inkább Toletus és Fonseca nyomán magyarázzák az anyagot. A második évben Aristoteles «physiká»-ja, a «Coelum» és a «Generatio» első könyve a tananyag. A nyári hónapokban a délutáni utolsó órában átsurrannak a «meteorologiká»-n. Délután naponkint háromnegyed óráig Euklides nyomán a mennyiségtan elemeit adják elő mintegy két hónapon át. Ezután pedig evvel fölváltva, vagy ehhez kapcsolva, a földrajzból, a sphærákról, vagy más egyébről, a mit szívesen hallgatnak, folyik az előadás. A harmadik évben a Generatio második könyvét, a «Lélek» című könyvet, a metaphysikát és Aristoteles ethikáját tanítják. Egyáltalán a bölcsészeti tanulmányokban Aristoteles a mester.

A theológiát négy évi tanfolyamba osztották be. A scholasticus theológiát négy évig legalább is két-két tanár tanítja Aquil-

nói Szent Tamás Summa Theologicá-ja alapján. A Szentírást két évig tanulják. Kivánatos, hogy ennek a tanára tanítsa a zsidónyelvet is. A *casuistica* (*casus conscientiae*) két évre terjedő anyag. A *controversiák*, ismétlések és nyilvános vitatkozások lényeges alkotó részei a *theologiai* képzésnek. A egyháztörténelem mint külön tantárgy nem szerepel; a szükséges részeket a többi tárgyakba szöve adják elő.

A *Ratio Studiorum* előadást követel a tanártól. Lassankint azonban szokásos lesz a *dictálás* is. De még ekkor is vigyázni kell a tanárnak, hogy ne gyorsan és egyfolytában, hanem meg-megszakgatva történjék a *dictálás*, s az egyes részletekhez mindig járjt fűzze is hozzá a magyarázatot. A hit dolgainak fejtegetésénél az egyházatyák és más jeles egyházi tudósok nyomán halad a tanár. Meglepően új vélemények nyilvánításától őrizkednie kell. Az Isten iránti hűséget és az erény szeretetét lépten-nyomon lelkökre köti a tanítványoknak. Az előadás előtt imádkozik, vagy legalább is keresztet vet.

A jezsuiták tanintézeik mellett *convictusokat* állítanak; s ezek helyettesítik náluk a *seminariumokat*. Ez az oka, hogy nekik kis *seminariumaik* nincsenek, de nagy *seminariumot* sem alapítanak, hanem csak átveszik és vezetik azokat, melyeket a pápák, vagy nálunk a főpapok rájuk bíznak.

A *seminariumban* és *convictusban* náluk a fő elöljáró a *regens*, vagyis a *rector*. Ez alatt állnak a *praefectusok*. A *rector* hetenkint egyszer meglátogatja a növendékeket. Ezek közös nappali és hálószobában laknak. Fölkelésre cseppetnek. Étkezés alatt csend van, rendesen közösen olvasnak föl valamit s az ételeket a nagyobb növendékek is segítenek felszolgálni. A pihenés ideje alatt járja az ének, a zene és a társasjáték. A vallásos lelkület ápolását és fejlesztését czélozza a gyakori imádság, a lelkiismeret vizsgálása, a havonkinti gyónás és áldozás, a mise és szentbeszéd hallgatása és a *Mária-congregatio*.

Ily segédeszközökkel nevelnek a jezsuiták értelmes, tanult, sőt tudós, erényes életű s egyházas lelkű papokat. Az oroszlanrész kétségkívül az övék, hogy a *katholikus vallás* a *reformatio* után hazánkban ismét lábraállt.

A vallástanítás rendszerének megváltoztatására *Mária Terézia* már 1770-ben megteszi az első lépést. Gyökeres átalakításra azon-

ban csak a jezsuita-rend eltörlése után került a sor. 1778 nov. 6-án jelenik meg az új tanulmányi rend, mely öt évfolyamban így osztja be a theologia tárgyait:

Első évre esik *a)* a zsidó nyelv és theologiai encyclopædia három hónapra terjedőleg, a hátralevő időben ó-szövetségi szentírásmagyarázat, *b)* az egyháztörténet. A második évre *a)* görög nyelv, de csak három hónapig, és új-szövetségi szentírásmagyarázat, *b)* alapvető dogmatica, patrologia és theologiai irodalomtörténet. A harmadik évre *a)* erkölcesstan, *b)* az ágazatos dogmaticából egy rész. A negyedik évre *a)* az ágazatos dogmaticából a még hátralevő rész, *b)* az egyházjog. Az ötödik évre *a)* liturgica és polemica. *b)* a lelkipásztorkodástan.

Ez a rendszer *Rautenstrauch* braunauai benczés apát fejéből került ki. Ennek legjellemzőbb vonása, hogy a hittudományi képzés magvát többé már nem a dogmatica képezi, hanem a tárgyak szinte egyenrangúságot nyernek. Most már nem az a cél, hogy a növendékek a vallás tanainak mélyére lehatoljanak, hanem inkább csak az általános tanultság megszerzésére törekszenek. Éppen ezért fölhangynak a vitatkozásokkal is, s ennek helyére a kihallgatás (examinálás) lép.

II. József császár a papnevelés terén is gyökeres reformot léptet életbe. Az egyházmegyei seminariumokat betöltja, s ezek helyébe Pozsonyban, Egerben és Zágrábban egyetemes (generalis) papnevelőt állít. Ezeket teljesen az uralkodó akaratától tette függővé. Úgy a nevelés, mint az oktatás irányának és módjának megszabását az ő kezeibe teszi le; sőt még a tankönyvnek megválogatása is az ő jogkörébe tartozik. Ezen papnevelőkből a scholastica, sőt még a spiritualis is kiszorul.

Az erőszakos reform nem vált be. A pozsonyi generalis seminariumról maradt emlékek, legalább tanítás dolgában, egyházellenes irányt, fegyelmi szempontból meg lazaságot és sülyedést tárnak elénk. II. Józseffel ugyan eltűntek az ő seminariumai, de hatásukat még a későbbi nemzedékek is érezték.

A generalis seminariumok bukását az egyházmegyei papnevelőintézetek szervezése követi. A papképzés ügyével nemcsak országgyűléseink (1790/91 és 1825/27), hanem a főpapság és a kormány is sűrűen foglalkozik. Az országgyűlési megbízás eredménye egy-egy tervezet. Főpapjaink közül meg már a jeles Batthyány primás előlép egy egészséges javaslattal; de ezt nem fogad-

ták el. A püspöki kar 1802-ben a budapesti hittudományi kar, 1803-ban meg az egyházmegyei seminariiumok tanrendszerét dolgozza ki. 1848 szept. 1-én, a püspöki kar megbízásából, Lonovics József elnöklete alatt Pesten tekintélyes férfiak tanácskoznak a vallásoktatás reformjáról. Javaslatukban sok üdvös eszmét pendítenek meg; de ekkor már nem volt idő a megvalósításukra. A magyar és osztrák püspökök 1856-ban Bécsben tárgyalnak a papnevelés és oktatás kérdésében. Négy éves tanfolyamban állapodnak meg. E szerint az első éven tanítják az alapvető hittant, a bevezetést a szentírásba, az ó-szövetség magyarázatát és a zsidó nyelvet; a második éven az ágazatos hittant s az új-szövetség magyarázatát; a harmad éven egyháztörténelmet és erkölcsant; a negyedik éven meg lelkipásztorkodástant, liturgikát, catechetikát, egyházjogot, egyházi ékesszólástant és oktatástant. De mivel a legtöbb seminariumban a négy éves tanfolyamot nem lehetett különkülön, hanem csak kettőt-kettőt egybekapcsolva fölállítani, — a felsorolt tárgyakat rendszerint így osztották be: első évre esik az alapvető hittan és az ó-szövetség; második évre az egyháztörténelem és az új-szövetség; harmad évre az ágazatos hittan és az erkölcsant; negyedik évre meg az egyházjog és a lelkipásztorkodástan. Természetes dolog, hogy ezen négy évre megszabott anyag a két csoportba foglalt növendékeknél váltakozik. Vagyis a két csoport egyik évben az első és harmad, másik évben meg a második és negyedik év tárgyait végezi.

Ezen tanrendszer, lényegét és szellemét tekintve, a Rautenstrauch-féle tervezet nyomán készült. S ez él ma is — megfelelő változatban — a budapesti tudományegyetem hittudományi facultásán és az egyházmegyei seminariiumokban is. Mindezek szervezetét és az újkori papnevelés történeti fejlődését egész részletesen s bő forrástanulmány alapján felöleli *Mihályfi Ákos* jeles műve; a mely tehát bővebb tanulmányozásra gazdag forrásul kínálkozik.

Növendékpapjaink legjava a budapesti, bécsi és innsbrucki egyetemen s a római magyar-német collegiumban nevelődik. Ezekre hazában a papképzés nemes munkája vár. A többieket, a kik a lelkipásztorkodás és a népnevelés hazafias munkájában töltik életüket, az egyházmegyei seminariiumokban képezik. Ezek nálunk szép számmal vannak. Esztergomban, Kalocsán, Egerben, Besztercebányán, Győrben, Kassán, Gyulafehérvárott, Nagyváradon, Nyitrán, Rozsnyón, Szatmárt, Szepeshelyt, Székes-Fehérvárott, Szom-

bathelyt, Temesvárott, Váczott és Veszprémben római katolikus, Balázsfalván, Eperjesen, Szamosujvárott és Ungvárott görög-katolikus seminarium létezik. Ezekhez hozzáadhatjuk a benedekrendűek pannonhalmi, a ciszterciek budapesti, a jászóvári prémontreiek jászói és a kegyesrendiek budapesti és kolozsvári és a többi szerzetes rendek hittudományi intézeteit.

Az oktatás rendszere — közmeggyőződés szerint — mindezekben átalakításra vár. Az a kérdés tehát: *Hogyan történjék a papképzés reformja?*

A válasz megadásánál első és fő dolog azon különbség megállapítása, melynek az egyházmegyei és szerzetesi seminariumok és a budapesti tudományegyetem hittudományi kara között kell lennie. Én az egyházmegyei és szerzetesi seminariumokat *szakiskolának*, a budapesti tudományegyetem hittudományi karát *megtisztán tudományos intézetnek kívánom látni*.

Ezen álláspontomból önként következik, hogy mily szervezetet szánok mindegyiknek. Az egyházmegyei és szerzetesi seminariumoknak, mint szakiskoláknak, az a feladatuk, hogy a növendékeket mindazon ismeretekkel és tulajdonságokkal ellássák, a melyekre nekik papi állásuknál fogva szükségök van. Itt tehát *nem tudósokat, hanem tanult papokat* kell képezni és nevelni.

Az a kérdés tehát: *Mit és hogyan tanítsanak a seminariumokban?*

Kétségsbe vonhatatlan tény, hogy a ma is életben levő Raustenstrauch-féle tervszelletel szakítani kell. Vagyis a tantárgyak egyenrangúságának megszüntetésével, a papi képzés főtárgyává, középpontjává a *dogmaticát* és *moralist* kell tenni. A többi tárgyak, mint kiegészítő- vagy segéd-tárgyak ezek köré sorakoznak. Hogy azonban a dogmaticai s egyéb oktatás szilárd alapokon nyugodjék és biztos mederben haladhasson, a théologia bevezető tárgya a *philosophia* legyen. Ennek valósággal előkészítő szerep jut a theologiai oktatásban, azon pótolhatatlan feladattal, hogy a fiatal elmét szabatos és elvont gondolkodásra, tiszta s éles látásra, a hasonló s ellentétes dolgok gyors fölismerésére, szigorú következtetésre, a legbonyolultabb kérdések ügyes taglalására, erős dialecticára s a bölcséleti elvek kifogástalan alkalmazására szoktassa. Ily szellemi készlettel minden nehézség nélkül fog majd a növendék a hittan (dogmatica) és erkölcsstan erős kérdéseinek tanulmá-

nyozásához. Philosophiailag gyakorlott elméje a kérdést tövén kapja meg, a lényegét gyorsan fölismeri, könnyen bonczol és fejteget, összehasonlít és megkülönböztet, biztosan mérlegel és alaposan itél, a szövevények között is eljut az igazsághoz, melyet szilárd alapokra helyez s minden körülmények között megvéd.

A seminariumokban négy éves tanfolyamot tervezek. A scholasticus philosophiát tehát mindjárt az első éven tanulnak. Dogmatica tanulásáról a philosophia elvégzése előtt szó sem lehet. A következő három évi tanfolyamban az oktatás gerincze a *dogmatica*. Mindezt, mind a philosophiát scholasticus módszerben tárgyalják.

A dogmaticán kívül tekintélyes hely illeti meg az *erkölcstant* és a *lelképásztorkodástant*. Nyomban utánuk sorakozik a *szentírás tanulmánya*, az *egyházjog* és az *egyházttörténelem*. Ezek — hozzájuk számítva az egyházi éneket is — a philosophia és a dogmatica mellett, a magok természetes és történeti egymásutánjában, a négy évi tanfolyam keretében szépen elhelyezhetők. Részletes tervezetet nem nyujtok, hiszen ez szinte magától kínálkozik. A zsidó nyelvnek a seminariumi oktatásban nincs helye.

A nevezett tárgyak előadásának az anyagára és módszerére nézve azt vallom, hogy *inkább kevesebbet, de alaposan tanítsunk*. Az egész tárgy lényegének, alapeszméinek, irányelveinek, fejlődési fokozatának, szükséges, hasznos s az élet által is megkövetelt részeinek fejtegetése a főfeladat. Általános a tapasztalat, hogy kellenél többet, fölösleges, sem értelmi, sem érzelmi szempontból meg nem okolható részleteket is tanítanak. Ez pedig túlterhelést ugyan szül, de sem szellemi, sem erkölcsi haszonnal nem jár.

A seminariumokban még a philosophiából, sőt a dogmaticából sem engedném meg a minden részletre kiterjedő fejtegetést. Jóllehet e kettő az, mely még itt is a legszélesebb körü tárgyalásra számíthat. De azért e két tárgyból — philosophia és dogmatica — a növendéknek annyit mindenesetre kell tudnia, hogy az alapos papi képzettségéből nála mi se hiányozzék.

A *bibliai tanulmányoknál* az előismeretekre kellenél több gondot szoktak fordítani; pedig a fődolog itt a szentírás tanulmányozása és megismerése. Nagyon helyén van a szentírás vitásabb helyeinek fejtegetése, vagyis a jó exegesis. Arra természetesen nincs idő, hogy minden ilyen kérdés megbeszélés, tárgyalás alá

kerülhessen. Épen azért nagyon elkelve egy oly magyarnyelvű mű, mely az ily polemikus tárgyakat tudományos alakban, de azért világosan és élvezhetően tárgyalja. Ugyancsak jó szolgálatot tenne egy olyan olvasókönyv, mely magát a szentírást könnyed formában elbeszélő alakban tartalmazza. Nagyban előmozdítaná ez a szentírás megismerését, s így érdeklődést is keltene iránta. Hiszen az ily olvasókönyv segítségével a növendékeknek észrevétlenül a vérökbe menne át a szentírás, a mely a manapság szokásos szentírásolvasás mellett szinte ismeretlen marad előttük.

Az *egyház történelem* tanításánál, azon pillanattól kezdve, a mint Magyarország is feltűnik a keresztény államok sorában, a vezérlő szerepet a hazai egyházi életnek kötöm le. Igaz, hogy az európai kereszténység körében nem nemzetünk volt a vezéralak; de az is tény, hogy az egyház életét irányító eszmék mindegyike magyar földre is eljutott. S így az egyháztörténeti fejlődés kiemelkedő mozanatait nagyon könnyű a magyar viszonyokkal kapcsolva, mintegy ezek által tagolva tárgyalni. De nemcsak a centralis fekvés, hanem a behatóbb s az eddiginél szélesebb körű tárgyalás is megilleti a magyar seminariumokban a magyar egyháztörténetet. Kettős — egyházi és hazafias — szempont követeli ezt.

A magyar pap tudja és ismerje oknyomozó alapon, miként terjedt el, vert gyökeret és fejlődött magyar földön a katolikus vallás. Lássá, minha csak rajzból szemlélné, az egyház életét, intézményeit, alkotásait és szerepét. Tényekből győződjek meg azon kulturális feladatról, melyet a katolikus vallás magyar földön kilencz századon át becsülettel megoldott. De lássa egyuttal küzdelmeit, szenvedéseit, a lelkierőt és odaadást, mely a pusztulástól megmentette, a sír széléről visszarántotta, az életnek visszaadta, sőt nagygyá nevelte. A történeti tények szigorú lánczolatából merítse azt a határozott meggyőződést, hogy a katolikus vallásnak nálunk nemzet- és honfentartó hivatása volt a múltban és ez várakozik rá a jövőben is. Szóval egységes képben szemlélje, mivel járult a katolicizmus a magyar nemzet kilencz százados életéhez, fennállásához és művelődéséhez. Így nemcsak a hazaszeretet érzelme ver mélyreható gyökeret a növendék lelkében, hanem érdeklődés kel benne saját hazájának egyházi viszonyai iránt is. S erre nagy szükség van. Hiszen hazai egyháztörténetünk még nagy hézagokat tár elénk. A püspökségek, káptalanok, szerzetes rendek és plébániák monographiáinak megírása

még jó részben a jövő embereire vár. Ezen alapok lerakása után remélhető csak, hogy egy lánglelkű és nagyképzettségű tudós a magyar egyháztörténetet a jövőben megírja. És a magyar püspökök, káptalanok és szerzetes rendek ezen előkészítő munka elvégzésénél, az oklevelek lemásolásánál, kiadásánál és feldolgozásánál kikire számíthatnának inkább, mint saját papjaikra?

De sietek eléje vágni a félreértésnek. Első pillanatra különösnek tűnhetik föl, hogy én az egyházmegyei és szerzetési semináriumokat szakiskoláknak tekintem s növendékeik elé mégis tudományos czélt is tűzök. Nyomban megmagyarázom álláspontomat. Nem az a tervem — sőt ez távol áll tőlem — hogy a püspökségek, káptalanok és szerzetes rendek történetét felölelő monographiák megírását olyanok kezébe adjam, a kik csak semináriumi oktatásban részesültek. Tudom, hogy ezen feladatok megoldásához történeti szakképzettség, a történeti módszer és a kútfők alapos ismerése szükséges. Miért is majd vállalkoznak ezekre azon szakferfiak, a kiket az egyetem ilyenekké nevel. Én csak azt óhajtanám, hogy a semináriumi növendékekben a hazai egyházi történet iránt, ennek alapos ismerése révén, élénk érzék fejlődjék ki; hogy az okiratok olvasását megtanulja, s így egyrésztől közreműködhessek a nagy egyházi monographiák megírását multhatatlanul megelőző oklevéltárak szerkesztésénél, — másrésztől a saját plébániáján, vagy másutt keze ügyébe kerülő oklevelek lemásolásával ezeket a hazai tudomány részére megmenthesse, s esetleg föl is dolgozza.

Nem kívánok sokat. Növendékeinkben úgy is van hajlandóság a hazai történet iránt. Nem nagy mesterség lesz tehát őket megnyerni ezen iránynak. Ezenkívül növendékeink jól benne yannak a latin nyelvben. S így egyes tanár a fölmerülő rövidítések megismertetésével néhány óra alatt megtaníthatja őket az oklevél olvasásra.

S gondoljuk csak el, mily nagy előnyére válnék a magyar tudományok, ha papjaink közül minél többen vállalkoznának az oklevelek másolására! A magyar püspökök, káptalanok és szerzetes rendek bizonyára ma megindítanák az oly oklevéltárak kiadását, melyek nélkül a püspökségek, káptalanok és szerzetes rendek történetének megírása lehetetlen, — ha volna emberük, a ki az ily előkészítő és alapozó munkát elvégzi. De meg hazai történetírásunk is mily hatalmas arányokban fejlődhetnék tovább,

ha okleveleink gazdag tartalma a katolikus papság nemes munkájával napfényre kerülne!

Szóval nem az a czélom, hogy minden növendékpap történetírónak nevelődjék; de az mindenesetre tiszteletet parancsoló tulajdonsága lenne a katolikus papságnak, ha mindegyik tagjában meglenne a kellő tudás, hogy a történetírás úttörő munkájában, az oklevelek publicálásában részt vehessen.

A *hazai egyházi művészetek* ismertetése a magyar semnariumokból nem hiányozhatik. Szomorú tapasztalat igazolja, hogy a multban, de még a jelenben is műérzék hiánya következtében mily sok műkincsünk pusztult el. A papnak otthona a templom az ő ruháival, edényeivel, szerezivel és részleteivel. Ezek fentartása gondosságot, kijavítása műizlést, ujjaalakítása meg fejlett szakértelmet követel. Pedig nálunk ezen utóbbiakban még sok a kívánni való. Az Árpád- és Anjou-kor műalkotásainak remek faragott köveit még ma is nem egyszer a kőműves durva vakolatával borítják be. Mintha csak irigyelnék nemzedékünköt, hogy a művészi faragványokban gyönyörködjék! Az egyházi ruhákban és edényekben sokszor mily kevés a stilszerűség!

Mindez kellenél több ok, hogy a lelkipásztorkodás jövő embereit az egyházi művészetekre megtanítsuk. Csak az a kérdés, melyik tárgyba lehet valamennyit belefoglalni? A vita csak két tárgy — az egyháztörténelem és lelkipásztorkodástan — körül foroghat. Én az egyházi művészeteket a lelkipásztorkodástanban adnám elő. Mert itt valamennyit a maguk benső kapcsolatában lehet tárgyalni; míg az egyháztörténelem anyagába inkább csak az egyházi építkezés története illik be. S tán azért is czélszerűbb volna őket a lelkipásztorkodástan keretébe illeszteni, mert magának a templomnak és részeinek jelentésével kapcsolatban behatóbbá és eredményesebbé is lehetne tenni a tanítást.

Egyébként az nem lényeges kérdés, hogy hol, hanem az a fő, hogy *megfelelő terjedelemben és módon* tanítsuk a hazai egyházi művészeteket.

Az *egyházjogban* a magyar egyházi jog történeti fejlődése s ma érvényben levő rendszere kiváló figyelmet érdemel.

A *lelkipásztorkodástan* körében a vallásoktatás, a catechesis és az egyházi szónoklat gyakorlati tanítása terén az eddiginél több a teendő. A szónoklásra a magyar embernek úgyis megvan a hajlama. Czélszerű fejlesztés e téren sokat eredményezhet. Már a se-

minariumi oktatás körében helyén látnám, ha a tanár a szónoklat irodalmában is tájékozna növendékeit. Így szépen rákapnának a jelesebb egyházi szónokok tanulmányozására, s szellemi munkálkodásuk eredményeit már az egyházi irodalmi iskola keretében, később meg másutt is érvényesíthetnék. Hiszen épen ez a tér — az egyházi szónoklat — az, mely a papnak örökös kenyere; s így egész életére szóló anyaga kínálkozik az önképzésnek és az irodalmi működésnek.

Az *egyházi irodalmi iskolákról* úgy vélekedem, hogy közelebb kellene őket hozni a theologiai tanulmányokhoz; de azért a szép irodalmi működésre is maradjon nyitva a tér.

Az eddigi seminariumi oktatás *módszerét* legrovidebben tán így jellemezhetem: *A tanárok sokat beszélnek; a növendékek meg sokat memorizálnak.* A methodologia összes hívei osztoznak ma már azon meggyőződésben, hogy ez az eljárás helytelen. Ezen úgy segítünk, ha a tanár nem kárhóztatja tanítványait tiszta passivitásra, hanem belevonja őket a tárgyalásba. Szakítani kell tehát a merev achromaticus módszerrel, mely a tanárt örökös előadásra, a tanítványt meg — ennek megfelelőleg — végnélküli felelésre utalta. Így történt meg, hogy midőn a tanár beszélt, a növendékek nem figyeltek; midőn meg ezek feleltek, a tanár pihent. Legyen a tanítás közös munka, melyet tanár és tanítvány együtt végez. Ez a hallgatót figyelemre, gondolkodásra utalja, sőt kényszeríti; a tanárnak meg alkalmat ad, hogy minél könnyebben az eszökhöz férközhessék a tanítványoknak. Nagyon helyesen javasolja *Mihályfi** a disputatiók, casuisticus gyakorlatok, repetitiók és circulusok behozatalát. Ezek megkönnyítik, kellemessé és eredményessé teszik a hittudományok tanulását. Megszűnik az a szerencsétlen felfogás, mely a tanulóktól a canonokat, a szentírás és az egyházatyák szavait néha lapszámra megkövetelte. Így majd az emlékelés teréről az értelem körébe jut a hittudomány is, melynek hallgatói ezentúl azt a vasszorgalmat, azt a lángbuzgalmat s azt a sok szép szellemi erőt, a mit eddig egy szerencsétlen rendszer követelt tőlök áldozatul, eredményesebb, saját magukra és a tudományra hasznosabb munkának szentelhetik.

Fiatál papjaink így majd megkedvelik a hittudományt s vele később is szívesen foglalkoznak. De e mellett nem zárkoznak el

* Idéz. műve II. k. 166—167. l.

azon követelményektől sem, melyekkel a társadalom és a magyar haza velök szemben föllép. Ezek száma pedig nem is kevés. Ezuttal csak egyről emlékezem meg. *Ez Magyarország néprajza.*

Népünk élete és művelődése rohamosan alakul át. Sietnünk kell, ha hazánk lakóinak néprajzát meg akarjuk menteni. S a társadalomnak mely osztálya volna erre hivatottabb a papságnál?

Ez a nép között él, vele sűrűn érintkezik, életét, szokásait, gondolatvilágát, eszejárását, érzületét, magán, családi és társadalmi viszonyait, nyelvét és foglalkozását, ruházatát és viselkedését, — szóval a népelet egész lényét alaposan ismeri. A nép bizalma neki sok oly kincset a kezére ad, a melylyel más nem rendelkezik. S egyuttal megvan neki a tanultsága és ügyessége, hogy a népelet tényeit élesen megfigyelje, tárgyyszerűen csoportosítsa és híven leírja. Bizalommal tekint tehát a nemzet a falusi papság jövő munkája elé azon hitben, hogy a közel jövőben mindegyik pap a maga híveinek néprajzát megírja, s így az első ezerév magyar nemzetét megmenti a második évezred magyarjai számára!

A budapesti tudományegyetem hittudományi karának szervezésére nézve teljesen új eszmém van.

*Bognár István** és *Mihályfi Ákos*** azon véleményben vannak, hogy a budapesti tudományegyetem hittudományi karán mind a szak-, mind a tudományos képzésnek meg kellene lennie. Én nem vagyok velök egy nézeten. *Én a budapesti tudományegyetem hittudományi karát tisztán tudományos tanintézeté alakítanám át.*

Tervemet azon egyszerű ténynyel támogatom, hogy a *budapesti tudományegyetem hittudományi karán a szakképzés merőben fölösleges.* Hiszen ott vannak az egyházmegyei seminariumok. Ezek szakiskolák, s majd el is végezik kellő szervezet mellett a rájuk váró feladatot. A budapesti hittudományi kar, mint szakiskola, tehát csak annyit jelentene, hogy egy seminariummal — szakiskolával — több lenne az országban. Ennek pedig édes kevés értelme volna oly viszonyok között, midőn a magyar katolikus papság tudományos kiképzése részére itt Budapesten, az ország fővárosában, mindenestre kell helyet teremteni. Ha pedig a tudományos és szakképzést itt összeesatolnók, — a tényleges helyi és személyi viszo-

* Rectori székfoglaló beszéd a budapesti tudom. egyetemen az 1896/97-iki tanév megnyitásakor 59—60. l.

** A papnev. tört. és elmélete II. k. 150—151. l

nyokat véve alapul — sem elég hely, sem kellő tanerő nem állna rendelkezésre. Hiszen a mostani négy évi tanfolyam hallgatósága most is megtölti a seminariumot. Hova helyeznők el tehát még azon — legalább is — két évi tanfolyam hallgatóit, a kik tisztán tudományos czélból látogatnák az egyetemet?

De még nagyobb nehézséget okoz a tanárkérdés. Hiszen a mai tanári létszámot felével föl kellene emelni. Mert a tudományos képzés szempontja csak kivételesen engedné meg, hogy ugyanazon tanárok teljesítsék mind a tudományos, mind a szakképzés munkáját. Avagy nem bénítanók-e meg a tudomány előbbre vitelén fáradozó tanár kutató s merőben tudományos munkáját, ha azt is feladatává tennők, hogy évről-évre lemorzsolja a szakiskola tananyagát is? Ha a szükség úgy kívánná, végre is beleegyezném ebbe, mert megkésztetett munkakedv és tevékenység sokat segíthetne a dolgon. De ezen kérdésben a kényszerűség távol van; s így nincs ok, miért tegyünk mi magunk szántszándékkal akadályt a tudományos fejlődés útjába?

De nem árt itt egy kissé az összehasonlítás sem. Vegyük csak a budapesti tudományegyetem *bölcsészeti karát*. Tudjuk, hogy ennek a tanrendszere is még mindig forrásban van. Az erjesztő anyag itt a *tanárképzés*, melyet minden hozzáértő ember — és nagyon helyesen — a bölcsészeti kar feladatául tekint. Mily rendkívüli munka, mily önfeláldozás s az oktatás mily rendkívüli tényezőinek alkalmazása és egybekapcsolása szükséges ahhoz, hogy mind a tudományos, mind a tanárképzés a nemzet kulturális érdekeinek megfelelőleg menjen végbe, — mindnyájan érezzük, kik ezen nagyszerű missiónak részesei vagyunk. De másrésről ki merem mondani, hogy a mely pillanatban a tanárképzés megszűnnék a bölcsészeti kar feladata lenni — a mit ugyan a hazai művelődés érdekében soha sem kívánunk — attól kezdve nem találkoznék a bölcsészeti kar tanárai között egyetlenegy sem, a ki a szakoktatás részére csak egy órát is kívánna lefoglalni.

Ha így gondolkodunk a bölcsészeti karról, miért helyezkedjünk más alapra, midőn a hittudományi karról van szó?

Ezek után bemutatom most már részleteiben is a tervezetet, a mely szerint a budapesti tudományegyetem hittudományi karának átalakítását szeretném.

A budapesti tudományegyetem hittudományi karába olyan egyén vehető föl hallgatóul, a ki a négy évi hittudományi tanfolya-

mot valamely seminariumban sikerrel elvégezte. Az egyetemi tanfolyam legalább is négy félévre terjed ; de a kinek tetszik, többet is hallgathat. A jelenleg meglevő tanszékek száma a célznak nagyjában megfelel. A tanárok feladata tisztán a tudományos képzés. Nem az lebeg tehát a szemük előtt, hogy tárgyukat összefoglalólag, a maguk egészében adják elő : hanem a tárgy egyes részeit a tudományos módszer eszközeivel és széleskörű bibliographiai alapon fejtegetik. Arra tanítják meg a hallgatóságot, hogyan kell valamely tudományágat tudományosan kezelni, s így a tudományt előbbre vinni.

A qualificatiót úgy gondolom, hogy a doctoratus föltétele lenne : két szigorlat és egy tudományos szakdolgozat.

A szigorlat elseje mindenkire egyenlő. Tárnya a bölcsélet és a dogmatica, — oly keretben, a mint ezeket a seminariumokban, vagyis a szakiskolákban előadják. Vagyis ezen szigorlatnál az a szempont a fő, vajjon az illető ezen két tárgy anyagát érti-e és tudja-e alaposan ? Azt itt nem mérlegelik, hogy ezen tárgyakat, mint tudományokat, előbbre tudja-e vinni ?

A második szigorlat a szaktárgyakra terjed ki. Mivel a szigorlók általában seminariumi tanári pályára készülnek, itt pedig legalább is két tárgyat kell tanítaniok : a szaktárgyak csoportosítására van szükség. Ily csoportot képezhetne : A bibliai tudományok és a keleti nyelvek ; az egyháztörténelem és egyházjog ; az erkölcsstan és a lelkipásztorkodástan ; a bölcsélet és a dogmatica. Ezen utóbbi kapcsolatot maga a tárgy természete követeli. A szaktárgyaknál már szigorúan tudományos mértéket kell alkalmazni. Itt tehát a szigorlat a tárgy anyagának részleteire, a módszeres kezelésre s az irodalomra is kiterjed.

A tudományos szakdolgozat,* melynek nyomtatásban kell megjelennie, a szaktárgyak bármelyikéből vehető. Elengedhetetlen föltétel itt, hogy a tudományt előbbre vigye.

A theologiai oktatás nyelvéről úgy vélekedem, hogy a philo-

* A szigorlatok berendezésére nézve nagyjában ugyanígy vélekedik Mihályfi is idézett művében II. k. 152. l. Egyáltalán Mihályfi művének II. kötetében a papnevelés s oktatás átalakítása ügyében sok egészséges eszmét vet föl, a melyek a jövő tanácskozások részére méltó tárgyalni kínálnak. Még a szakember is sokat tanulhat és okulhat azon mélyreható s nagy eruditioval megírt módszeres és pädagogiai fejtegetésekből, melyek erős meggyőződés és szabatos tudás termékei.

sophiát, dogmaticát és az erkölcstan elméleti részét latin, a többi tárgyat meg magyar nyelven lehetne előadni.

Ezen tervezet megvalósítása nem ütközik lényeges nehézségbe; haszna meg kiszámíthatatlan.

Jelenleg a budapesti központi seminarium 70—75 hittudományi hallgatót fogad négy-négy évre a kebelébe. Az én tervem szerint általában már nem növendékpapok, hanem részben vagy egészen fölszentelt egyének kerülnének ide. Ezeket tehát már kissé másként kellene elhelyezni. A mostani «museum»-i rendszer helyett a külön szobás rendszer lépne életbe. Két-két egyetemi hallgató lakhatnék egy szobában, — a mint ez másutt is megvan. Ily módon, hozzávetőleges számítással évenként 50 egyén férne el a központi seminariumban.

Mivel javaslatom szerint mindegyik hallgató általában két évet töltene az egyetemen, négy év alatt 100 papnak nyílnék alkalma a budapesti egyetem hittudományi kara hallgatására. Jelenleg pedig — mint említém — négy év leforgása alatt csak 70—75 egyén fordul meg itt.

De mit szóljak azon előnyről, mely az ily tudományos képzésből a hittudományra, magára a papságra, az irodalomra és az egész hazai tudományosságra háramolnék? De nem rajzolom meg a jövő képét, a melyet tervezetem szülne; mert attól tartok, hogy a mult hézagaira kelleténél erősebb árnyék esnék. Pedig nem a szemrehányás ingere, hanem nemzetem szeretete készítetett, hogy eszméimet a papképzés reformjáról főbb vonásaikban közzétegyem.

BÉKEFI REMIG.